

Uloga kvalitete života u procesu iseljavanja mladih iz Hrvatske

Škrabić, Bartul

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:264105>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-20**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju

Sveučilišni preddiplomski studij sociologije (dvopredmetni)

Bartul Škrabić

**Uloga kvalitete života u procesu iseljavanja mladih
iz Hrvatske**

Završni rad

Zadar, 2022.

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju
Sveučilišni preddiplomski studij sociologije (dvopredmetni)

Uloga kvalitete života u procesu iseljavanja mladih iz Hrvatske

Završni rad

Student/ica:

Bartul Škrabić

Mentor/ica:

prof. dr. sc. Saša Božić

Zadar, 2022.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Bartul Škrabić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Uloga kvalitete života u procesu iseljavanja mladih iz Hrvatske** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 28. rujan 2022.

Sadržaj:

Table of Contents

1. UVOD:.....	1
2. CILJ I SVRHA ISTRAŽIVANJA:.....	2
3. TEORIJSKI KONCEPT RADA:.....	2
4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA:.....	3
5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA:.....	5
6. RASPRAVA:	10
7. ZAKLJUČAK:	14
8. LITERATURA:.....	15

Uloga kvalitete života u procesu iseljavanja mladih iz Hrvatske

Od osnutka Republike Hrvatske jedan od glavnih problema s kojima se Hrvatska bori jest odlazak mladih u inozemstvo. U tom kontekstu u javnosti najčešće spominjana priča je o odlasku mladih zbog boljih ekonomskih uvjeta, odnosno većih plaća, te većih poslovnih mogućnosti. No zanemaruje li se drugi aspekt ovih iseljenja, točnije zanemaruje li se kvaliteta života? Međunarodni istraživači već od kraja prošlog stoljeća počinju istraživati tzv. „lifestyle“ migrante koji odlaze u inozemstvo živjeti u potrazi za životom koji više odgovara njihovim aspiracijama. Iako ne postoji jedinstvena definicija kvalitete života, možemo najbolje opisati kao percepciju pojedinca o svome vlastitom životu kroz kontekst kulturnog i vrijednosnog sustava, obazirući se pritom na vlastite ciljeve, ograničenja i očekivanja. Ovo istraživanje pokušava pokazati kakvu ulogu kvaliteta života ima u odluci o iseljenju i ostanku u inozemstvu, kada su u pitanju mladi u Hrvatskoj.

Ključne riječi: kvaliteta života, iseljavanje mladih iz Hrvatske, vrijednosti opstanka, ekspresivne vrijednosti.

The role of quality of life in the process of emigration of young people from Croatia

From the foundation of the Republic of Croatia, one of the main problems that Croatia has been facing is the departure of young people abroad. In that context the most mentioned reasoning in the public has been better economic conditions, that is better salaries and better business opportunities. But, has there been an aspect that has been neglected, to be precise, what about the quality of life? International researchers at the end of the last century already began researching the so called „lifestyle migrants“ that have been moving abroad in search of a life more soothing to their aspirations. Even though there is no universal definition of the quality of life, it is best described as a perception of an individual about his own life through the context of the cultural and value system, regarding to their own goals, restrictions and expectations. This research aims to showcase what kind of a role does the quality of life play in regard to the decision to move and stay abroad in terms of young people in Croatia.

Key Words: quality of life, emigration of young people from Croatia, survival values, expressive values.

1. UVOD:

Jedan od glavnih problema moderne Hrvatske, od samog početka domovinskog rata 1991. godine, pa sve do danas, je odlazak stanovništva iz države. U tom kontekstu posebice se ističe odlazak mladih iz Hrvatske. U doba domovinskog rata, ljudi su iz Hrvatske odlazili ne samo u potrazi za boljim životom, već su bježali od rata i svih strahota koje ono donosi sa sobom, tražeći veću sigurnost u drugim državama, dok danas, ljudi pokušavaju pronaći bolje uvjete za život u inozemstvu, tražeći ono nešto što im Hrvatska ne može pružiti. Primarni fokus glede migriranja van Hrvatske se stavlja na financijski aspekt, te se nerijetko spominje i nepovjerenje prema državnim i lokalnim tijelima i zasićenost korupcijom. Onaj dio koji biva pomalo izostavljen iz cijele te priče o razlozima odlaska je nešto što bismo nazvali potragom za boljom kvalitetom života (iako to možda i nije pravilno za reći, s obzirom da se kvaliteta života postiže, između ostalog i ekonomskom stabilnošću i povjerenjem u vladine institucije). Upravo uloga te kvalitete života će biti primarni fokus ovog istraživanja, kako i na koji način ona sudjeluje u donošenju odluke mladih o migraciji iz Hrvatske, ali i u odluci o ostanku u inozemstvu.

Inglehart (1977) u svom djelu *Tiha revolucija* piše o postmaterijalizmu i modernosti te navodi kako je to razdoblje koje karakterizira činjenica da se vrijednosti koje ljudi gaje pomiču iz ekonomske i fizičke sigurnosti, uslijed dužeg doba mira i ekonomske stabilnosti. Odnosno, ljudske se vrijednosti pomiču od ekonomske i fizičke sigurnosti prema samoekspresiji i kvaliteti života, koje postaju glavne smjernice i ciljevi ljudi u svakodnevnici. S toga se nameće pitanje, je li se motivacija mladih u Hrvatskoj također pomakla s vrijednosti preživljavanja ka ekspresivnima? No, za početak, odgovorimo na pitanje što je to zapravo kvaliteta života? Kvaliteta života kroz povijest nije imala neku univerzalnu definiciju, pa je tako još Aristotel smatrao kako kvaliteta života znači različite stvari za različite kulture i narode, a čak i unutar tih kultura i naroda, ona varira od osobe do osobe ovisno o njihovoj situaciji. Čiček (2013) u svom istraživanju o kvaliteti života u suvremenoj Hrvatskoj govori o tome kako neki istraživači smatraju kako većina ljudi zapadnog svijeta osjeća što je za njih kvaliteta života. Svjetska zdravstvena organizacija (WHO), kao definiciju o kvaliteti života uzima: „percepciju osobe o vlastitom životu u kontekstu kulturnog i vrijednosnog sustava u kojem živi, a s obzirom na

vlastite ciljeve, očekivanja i ograničenja“(WHO, 1997.).¹ Brajša-Žganec i Lipovčan (2017) napominju kako je kvaliteta života multidimenzionalan koncept, a ono obuhvaća fizičko i mentalno zdravlje, osobna uvjerenja, stupanj neovisnosti, okolicu u kojoj pojedinac živi, te socijalne odnose, a osim toga ističu i Stiglitz, Sen i Fitoussievu definiciju: „kvaliteta života je širi pojam od životnog standarda i ekonomske produktivnosti. Ona uključuje cijeli niz čimbenika koji oblikuju ono što cijenimo u životu i poprilično je udaljena od materijalnog. Kvaliteta življenja uključuje mogućnosti koje ljudi imaju, značenje i smisao koje pridaju svojim životima i način na koji uživaju u onome što imaju“ (Brajša-Žganec i Lipovčan, prema Stiglitz, Sen i Fitoussie, 2017).

2. CILJ I SVRHA ISTRAŽIVANJA:

Kao što je već spomenuto u uvodnom dijelu teksta, u Hrvatskoj se u kontekstu iseljenja mladih iz Hrvatske u javnosti većinom priča kroz prizmu nezaposlenosti, financijskih poteškoća i nezadovoljstva politikom i nepovjerenje u vladu kao vodeći organ u državi koja bi trebao brinuti o dobrobiti njezinih građana. U to spadaju i korupcija i mito, kao jedni od glavnih razloga nezadovoljstva i nepovjerenja u vladu. Onaj dio koji se često zanemaruje² jest odlazak u potrazi za boljom kvalitetom života i boljim životnim prilikama, ne samo u financijsko/poslovnim smislu već i u ostalim aspektima života. Cilj ovog istraživanja je pokušati otkriti i prikazati važnost koju mladi pojedinci pripisuju potrazi za boljom kvalitetom života kao jednim od glavnih motiva u donošenju odluke o iseljavanju iz Hrvatske, ali i o odluci o ostanku u zemlji iseljenja. Također će ovo istraživanje pokušati utvrditi zašto kvaliteta života igra takvu ulogu, te kakav je odnos očekivanja s obzirom na iskustva u zemlji iseljenja.

3. TEORIJSKI KONCEPT RADA:

Sad kad smo pogledali neke definicije kvalitete života, te malo bolje definirali što bi to uopće bila kvaliteta života, dolazimo do pitanja na koji način ona oblikuje odluku o iseljenu, o

¹ Također ovdje valja napomenuti kako unutar Europske Unije postoje brojna istraživanja koja se bave proučavanjem subjektivne dobrobiti i kvalitete života, kao što su Europsko društveno istraživanje (*European Social Survey*), Europska studija vrednota (*European Values Study*) Europsko istraživanje kvalitete života (*European Quality of Life Survey*) i Eurobarometar (*Eurobarometer*), a osim njih, u Hrvatskoj od 2008. Godine institut društvenih znanosti Ivo Pilar provodi tzv. „Pilarov barometar Hrvatskog društva“.

² Iako osjećaj zadovoljstva političkom situacijom i povjerenje prema državi i njenim institucijama spadaju pod opseg kvalitete života

potrazi za životom drugdje. Mnogi se istraživači počinju krajem prošlog stoljeća okretati drugim razlozima iseljenja koji se ne tiče ekonomije. Taj preokret u istraživanjima Michalos (1996) u svom eseju *Migration and the Quality of Life: Review essay* tvrdi kako je razumljiv, ali i kako su njegova ograničenja bila očekivano raznolika. Razlog tomu navodi kako mnogi migranti možda i odlaze zbog razloga koji nisu ekonomski, no usprkos tomu nailaze na ekonomske prednosti u preseljenju. Posljednjih se pak godina, kako su to iskazali Benson i O'Reilly (2009) u svom tekstu *Migration and the search for a Better Way of Life: A Critical Exploration of Lifestyle Migration*, spominje pojam „*Lifestyle migration*“ kako bi se opisali oni koji su iskoristili mogućnosti globalizacije za iseljenjem u potrazi za životom koji smatraju da će biti ispunjeniji u nekim drugim zemljama. Iako Kate Trokington (2010) u svom tekstu *Defining lifestyle migration* priča o traženju boljeg mjesta za život u kontekstu potrage za blažom klimom Portugala od strane Britanskih umirovljenika, Benson i O'Reilly (2009) smatraju kako je ovo fenomen koji se može pridodati i mladima. Nadalje bitno je napomenuti kako i Michalos (1996) napominje kako u migracijama koje nisu vezani uz ekonomsku dobit, veliki faktor igra usporedba novog doma s bivšim, s čime se slažu i Benson i O'Reilly, te tvrde kako neke od tih lifestyle migracija definira potraga za sporijim životom, (poput i Trokington (2010)) blažom klimom, ili nižim stopama kriminala i slično. Također je bitno napomenuti kako priče o migracijama naglašavaju individualne samorefleksivne odluke o iseljenju, odnosno to su subjektivne istine pojedinaca, ne nužno objektivne, i tu dolazimo do toga da je ovim migrantima bitna slika novog doma naspram starog. Rast ove vrste migracija je rezultat globalizacije, povećane mobilizacije i fleksibilnosti. Zbog toga možemo *lifestyle* migracije razumjeti jedino u kontekstu života migranta prije samog iseljenja, kao i kroz detalje njihova života nakon iseljenja. Same se odluke o iseljenju u ovoj vrsti migracije donose kroz promišljanja o tome gdje će nam biti bolje, ovdje gdje smo sada, ili negdje gdje možemo otići u potrazi za boljim uvjetima, te sukladno tomu boljim životom.

4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA:

Ovo istraživanje se provelo polustrukturiranim intervjuima sa 6 mladih osoba koje su se iselile iz Hrvatske u inozemstvo vlastitom odlukom. Za sam početak potrebno je definirati što se točno misli pod „mladom osobom“. Iako definicije variraju, u svrhu ovog istraživanja pod pojmom mlade osobe smatrale su se osobe od 21. godine do 28. godine života. Po pitanju duljine

boravka u inozemstvu, ono je moralo biti duže od 6 mjeseci³, kako bi osoba ipak stekla određena iskustva, te kako bi uspješno mogla identificirati svoja iskustva nauštrb očekivanja. S obzirom na fizičku udaljenost, intervjui su se provodili online, putem video poziva na platformama WhatsApp-a, Discorda, te Zooma, s tim da su dva sugovornika zatražila da se intervjuu obavi putem audio poziva, bez video kamere. Svi intervjui su bili snimani, a svi sugovornici su upoznati s temom i svrhom istraživanja, te su istraživanju pristupili dobrovoljno nakon što su im iskazana etička načela i prava, te im je osigurana anonimnost. Nadalje, nastojala se postići raznolikost pri pitanju bivšeg prebivališta u Hrvatskoj, odnosno, traženi su sugovornici iz manjih sredina, kao i oni iz urbanijih središta. Spol pri samom izboru sugovornika nije igrao ulogu, iako se nastojalo da sugovornici budu pripadnici obaju spolova, pa su sukladno tomu sugovornici bile 4 osobe ženskog, i dvije muškog spola. Do sugovornika se došlo kroz poznanstva u Hrvatskoj, ali se nastojala stvoriti raznolikost među sugovornicima tako što se oni međusobno nisu poznavali. Sva pitanja u intervjuu su bila unaprijed određena protokolom, no sugovornicima se dopuštalo da skreću s teme ukoliko su to htjeli ili smatrali bitnim za širu sliku, a postavljala su se potpitanja kako bi se dobio bolji uvid u određene probleme. Također u samom protokolu su se izbjegavala direktna pitanja o kvaliteti života kako bi se izbjeglo usmjeravanje sugovornika. Intervjui su se nakon završetka transkribirali, te kodirali i i grupirali, iz čega su se poslije izvlačili podaci u svrhu istraživanja.

Što se tiče samog uzorka on se sastojao od dvije muške, te četiri ženske osobe, čija se dob kretala od 22 godine najmlađe(g) sugovornika/ce, do 28 godina kod najstarije(g) sugovornika/ce. Mjesta u kojima su živjeli prije odlaska u inozemstvu su: Brela, Makarska, Metković, Slavonski Brod, Zagreb, Zagreb. Iako to nije bio cilj, svi sugovornici danas žive na području Njemačke i Austrije. Kada je u pitanju obrazovanje sugovornika, većina ih je završila studij, dok su dvije osobe odustale prije kraja preddiplomskog dijela studija, a jedna osoba nije uopće pohađala studij. Također, s obzirom da će se pokazati bitnim kasnije tijekom prikaza rezultata istraživanja, valja napomenuti kako jedna sugovornica ima dijete, te kako su dvoje sugovornika članovi LGBTQ zajednice, iako nisu birani za istraživanje iz tih razloga. Sva imena sugovornika koja se spominju u istraživanju su pseudonimi koji su izabrani kako bi se zaštitio identitet i zadržala anonimnost sugovornika.

³ Minimalno vrijeme boravka je iznosilo 6 mjeseci, a najduže vrijeme prebivanja u inozemstvu je bilo 9 godina.

5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA:

Razlozi odlaska mladih iz Hrvatske u inozemstvo se kod sugovornika razlikovao, ali u osnovi se svodi na nekoliko zajedničkih točaka. Dok su za neke u pitanju primarno financije, odnosno bolja plaća i veće zadovoljstvo poslom, te stambeno pitanje:

Zvone: Pa u jednu ruku je, to je bio problem [misli se na osjećaj stagnacije na poslu], jer eto preko dvije godine sam to radio, plaća se nešto minimalno, skoro ništa nije narasla, ono... a poso ni ništa... sve isto svaki dan sve isto... pa eto da se proba nešto novo.

Matea: Plaća. Plaća, novci. Ovaj, ne riješeno stambeno pitanje. To ti je to, nemaš ti tamo mogućnosti za život što se tiče, sa moje strane. Šta da još kažem?

Ali, sugovornici su svjesni kako im taj novac nije trebao omogućiti puko preživljavanje, već je taj višak prihoda imao svrhu poboljšanja njihove kvalitete života i omogućio im da svoje slobodno vrijeme provode na način na koji žele bez da moraju žrtvovati neke aspekte iz financijskih razloga:

Tomislav: ...stalno idem na nekakve eventove, i lokale, to si ne bi mogao sigurno priuštiti u Hrvatskoj, to bi bilo onak što ja trošim možda mjesečno na samo „free time“ je jedna prosječna mjesečna plaća u Hrvatskoj.

Matea: I možeš si na kraju mjeseca i više novaca ostaviti pa planirati nešto za drugi mjesec.

Kod ostalih pak, u pitanju je želja za osamostaljenjem i vizija budućnosti koja je za njih u inozemstvu perspektivnija od one koju vide u Hrvatskoj:

Tomislav: Okej, znači u principu sam otišao prvenstveno zbog toga što sam htio imati puno više mogućnosti, errm, i mogućnost dobiti... errm... hmm... biti nagrađen za svoj rad, i ne se morati oslanjati na to koga znam, ili koga moji roditelji znaju da dobijem posao, ili nekakve pozicije.

*Ela: Jer su moji, moji su tu bili previše ono katastrofa, ja to više nisam tila... slušat... amo reć... ni gledat. I mene je to iskreno previše j***valo baš u mozak, i to mi je nekako bio najveći razlog zašto se oću maknuti. Drugi razlog je bila ta samostalnost, i ono amo proba nešto drugo jer sam upala u tu neku monotoniju doslovno, kažem ti, ali i ono... errm... neznam, neki đava je mene vuka ode, boga pitaj šta (glasno se nasmije), ali onaj, ali tako ti je, to me je nekako najviše odgurnilo odozdo, i to šta su svi... svi su uspjeli, svi su uspjeli nešto, svi nešto svoje imaju, svi ... neki roditelji naprave ovo, imaju apartmana, bla, bla, a ja to nisam imala i nisam moglo ono... počet sama od sebe!*

Nadalje, iako se većina koristila prijašnjim poznanstvima u inozemstvu kako bi se što lakše i uspješnije snašla, te su preko tih poznanstava birala mjesta u koja će se iseliti, utjecaj tih poznanstava na donošenje odluke je minimalan, u nekim slučajevima i zapravo nikakav:

Andela: Mislim on mi je stalno govorio ono: “ E, dođi ode, šta ćeš doli radit za toliki novac, ovdje ti je puno bolje“, i sve to, ali ja se nisam mnogo na to baš obazirala. To je opet na kraju dana bilo neko moje i Dinovo promišljanje i naša odluka.

Zvone: Errm... (stanka)... ne znam, i da i ne. Otišo sam jer je on tu pa sam tu kao vidio ko neku priliku, ono, on mi je nešto omogućio, pa na tu ruku i je utjecalo šta mi je on pomogao da dođem, a u drugu ruku, da sam ja bio zadovoljan doli, da sam ono, imao plaću i sve, s čime bi bio zadovoljan, ne bi ni htio ići.

Sugovornici su često spominjali osjećaj stagnacije u Hrvatskoj, bilo zbog nemogućnosti napredovanja na poslu, ili zbog svakodnevnice rutine koja je postala teret od kojeg su željeli pobjeći u potrazi za nečim novim:

Zvone: ...eto preko dvije godine sam to radio, plaća se nešto minimalno, skoro ništa nije narasla, ono... a poso ni ništa... sve isto svaki dan sve isto... pa eto da se proba nešto novo.

Ela: Ali puno je drukčije nego što je u nas na primjer, u nas odeš ono na kavu sidiš u kafiću i to ti je to... Niti itko oće ići negdi... planinarit, ili da se negdi zabavit nešto vidit, jer si sve već vidio... Ode uvijek imaš nešto novo za istražiti, za vidit.

Nakon razloga i utjecaja na iseljjenje, sada bih se koncentrirao na očekivanja sugovornika pri odlasku u inozemstvo, odnosno koja i kakva su očekivanja imali, te jesu li im se ta očekivanja i ispunila. Zanimljivo je za primijetiti kako, možda i zdravorazumski, što su očekivanja sugovornika bila veća, to napominju kako su se i manje ispunila, pa tako oni koji su došli s manjim očekivanjima smatraju ih ispunjenijima, dok oni koji su imali veća očekivanja su znali biti razočarani. Usprkos tome, sva iskustva u novim državama se opisuju kao pozitivna. Nadalje, ovdje još valja napomenuti kako očekivanje kvalitetnijeg života u inozemstvu biva uvijek neispunjeno, te su sugovornici spomenuli kako su se morali više pomučiti kako bi ostvarili određene ciljeve nego što su mislili da će biti slučaj:

Sanja: ...a jednostavno sam željela vidjeti je li mogu napredovat na poslu ili, to jest, dal se taj doktorat može zgotovit u neko normalno vrijeme za razliku od Hrvatske za koju sam čula da taj doktorat može trajat godinama, a jednostavno ne imati nikakvih rezultata, znači nekakvo

profesionalno usavršavanje, taj aspekt sam imala. Kao neki... cilj za napredak(...) Definitivno da, ispunila su se.

Tomislav: Jesam, imao sam jako puno velika očekivanja(...)...ali očekivao sam puno otvoreniji krug ljudi, i puno više nekakvih, fleksibilnosti i mogućnosti što se tiče studije i medicine nego što postoji.. ermm... i nisam baš... da. Nisam očekivao da će biti tako onak, teško se socijalno integrirati ovdje.... i ovaj... mislio sam da će mi, to sad ne znam je li to ima veze s Bečom baš, ali mislio sam da će biti lakše naći posao na početku tokom studija, naći support network, i uživati u životu, ali kao nemaš para... onda (smijeh) je svuda teško... to je bio aspekt koji sam, očekivao sam da će... da će taj neki aspekt biti lakši, ali zapravo nisam imao para za ono šta sam htio.

Uz očekivanja, sugovornicima je postavljeno pitanje o stvarima koje nisu očekivali u novoj zemlji, a koja su ih iznenadila bilo na pozitivan ili negativan način. Svi sugovornici su ovdje istaknuli neočekivanu hladnoću domaćeg stanovništva, kako prema njima kao strancima, tako i u općenitom smislu, u svakodnevnom životu, što su najčešće pripisivali razlici u kulturi i mentalitetu. Također se je ta hladnoća ponovno pojavljivala kada se sa sugovornicima govorilo o negativnim aspektima novog prebivališta:

Ela: Je, je to sam taman tila reći, da su ljudi ko ljudi ode, koji ode već dugo žive, ili su Njemci, da su užasno, ali užasno hladni... mislim da sam to već par puta rekla, i to me baš... kao led... i onaj... ermm... (pauza) hmm... nekako sam se tu amo reći malo razočarala, nisam očekivala, ja dođem ono, znaš mene, hiperaktivna vazda vesela, oću se zeza, a ljudi to odi ne znaju, a dosta su, dosta, dosta, dosta povučeni što se tih nekih međuljudskih odnosa tiče. Tu sam se najviše razočarala.

Sanja: Hmm... Pa evo, mogu reći... umm.. negativan jedan primjer, to što... hmm... Austrijanci baš nisu jako... hmm... oni će prihvatiti strance, ali kada pričaš s njima ćeš zapravo skužiti da se ne odnose prema tebi jednako kao prema drugom Austrijancu ili Njemcu, ili tim zapadnjačkim zemljama, nego što smo mi. Tako da eto taj neki negativan aspekt zapravo ne pripadanja austrijskom... ne znam kako da... druženja s Austrijancima... Nisam izvorno iz njihove kulture.

Jedan od većih dijelova ovog istraživanja se svodio na to kako sugovornici vide svoje novo mjesto bivanja u usporedbi sa Hrvatskom, ili u usporedbi sa samim gradom iz kojega su došli, kako bi se pokušalo saznati koje aspekte života cijene, te koji su ih nagnali da ostanu živjeti u inozemstvu, kao i koji su ih možda i ponukali na iseljenje. Ovo se je u najvećem dijelu

postiglo preko komparacije kroz pozitivne odnosno negativne strane kako Hrvatske naspram novog mjesta, tako i novog mjesta naspram Hrvatske, a sugovornici su više isticali negativne strane Hrvatske, nego pozitivne. Za početak spomenimo neke od aspekata koje sugovornici vide kao pozitivne u novom prebivalištu naspram Hrvatske. Neke od nabrojanih stvari koje su se ponavljale su: bolje financije, bolja prometna povezanost, pomiješanost kultura, bolje održavanje infrastruktura, veća briga za prirodom poput parkova, šuma, šetališta i slično, veća mogućnost napredovanja, kretanja i usavršavanja u poslovnom svijetu, veći broj aktivnosti i mogućnosti, i slično:

Anđela: Iznenadilo me koliko se cijeni naša diploma, i to bilo kakva, makar ona iz srednje. Mislim da je to zato što je obrazovanje u nas zahtjevnije nego ovdje kod njih, ako ne možda čak i bolje...

Ela: Puno kvalitetnije provodim slobodno vrijeme vikendom, nego što sam mogla dole. Dole je bilo svaki put ista stvar, ode nije, to mi je velika razlika...

Tomislav: Ima jako puno zelenih površina, puno više parkova nego u Zagrebu, i infrastruktura javnog prijevoza i općenito vlakova, ne samo u gradu nego i nacionalno, je jednostavno, onako, jedna od valjda najboljih u Europi...

No, osim boljih strana novog životnog mjesta, sugovornici su također isticali i one negativne. Tu se često provlačila već unaprijed spomenuta teza o „hladnoći“ domaćeg stanovništva, te o poteškoćama socijalne integracije. Sukladno tome sugovornici su isticali kako im nedostaje prisnost koja je u Hrvatskoj veća, te su ljudi prema njima zatvoreniji u drugim zemljama. Nadalje, istaknulo se kako je, unatoč boljoj radnoj infrastrukturi, u Hrvatskoj ipak bolja radna etika:

Sanja: Da. Pa jednostavno ovo nije dom. Mislim, doma je doma. I jednostavno i ja mislim da se ja nikada neću tu osjećati ko doma, i jednostavno, možda to nema veze sa Austrijom, možda to samo ima veze sa mnom, zato što... Ovo nije Hrvatska. Ali po meni negativan aspekt bilo koje zemlje koja nije Hrvatske je jednostavno što to nije doma doma. Nisam patriot nikakav (smijeh) ali... jednostavno to nije dom.

Tomislav: Mislim da je radna etika puno, kao work ethics, puno ono bolja u Zagrebu, zato što, nema toliko resursa, kao ovdje, i onda se ljudi bore za svoje područje.(...) Mislim, fali mi sad ta isto nekakva spontanost ljudi, amo reći... i ta nekakva otvorenost za češćim druženjima.

Posljednji aspekt usporedbe Hrvatske s novom zemljom prebivališta se svodio na sigurnost. Ona se ne može svrstati u pozitivne ni negativne strane Hrvatske naspram drugih zemalja, jer ni odgovori nisu bili jednaki. Odnosno, zanimljivo je kako su dvije osobe koje su pripadnici LGBTQ zajednice istaknuli kako se osjećaju sigurnije u inozemstvu nego u Hrvatskoj, dok je jedina sugovornica koja ima dijete odgovorila kako se ona osjeća manje sigurno u Njemačkoj, nego što je to bio slučaj u Hrvatskoj. Ostali sugovornici koji nemaju djece ili nisu pripadnici LGBTQ zajednice, sigurnost uopće nisu istaknuli u intervjuu, što može značiti da ili ne vide razliku u sigurnosti, ili sigurnost kao aspekt im nije bitna u ovom smislu:

Matea: ..što se tiče Hrvatske, sigurnija je, ona na primjer, kad sam u parku, ja dijete ne smijem, stvarno ne smiješ ispustiti iz vida, jer ovdje ima, ne znam ja, realno imam strah za svoje dijete. (Smijeh) Jer ima stvarno čudnih ljudi eto(...)pustiti samo dijete u školu, ja ne znam kako ću ja to, na šta će to ličit za par godina, ovaj, ali, da je sigurnije u Hrvatskoj je.

Sanja: Mislim da je Beč sigurniji, to jest, Austrija je sigurnija općenito, tipa, mogu hodati u 2 ujutro usred grada i znam da mi ništa neće biti, mogu biti pripadnik LGBTQ scene, znam da mi nitko neće ništa napraviti u tom smislu.

Nadalje, stav države prema svojim stanovnicima je također jedan od djelova koje su sugovornici istaknuli koji je prema njima u Hrvatskoj nezadovoljavajuć, te ga smatraju sebičnim:

Sanja: Pa mislim, da sad će ovo zvučati jako klišej, ali mislim da država zbilja brine za ljude koje se dosele u Austriju, na primjer, ne znam... bezveze ću sada reći povrat poreza, znam da moja mama se stalno bori s tim koda ne znam ni ja šta traži od Hrvatske, milijun kuna, traži ono kikiriki... I ona ne znam, tipa... Hmm... da jednostavno mislim da država zbilja... Hmm... se brine za ljude koji žive tu, u bilo kojem aspektu.

Matea: Realno mislim, u Hrvatskoj koliko je dječji doplatak... mjesečni...mislim da je negdje oko 200-300 kuna, dok se tu mjesečno za aktivnosti djeteta, za dječje gluposti, grad, mislim država, tebi daje, ovaj, 220€. To je tek toliko da ti imaš za dijete. A što je mislim, u osnovi je... u Hrvatskoj to nećeš doživjeti, oni na primjer, kada je strgo on (muž) nogu na poslu, ostao bez posla, gdje će ti Hrvatska plaćati stan par mjeseci, i davati još kojih tisuću eura. Mislim, to nećeš doživjeti.

Za kraj intervjua, sugovornicima je postavljeno pitanje bili se vratili u Hrvatsku. Usprkos tome što su mnogi odgovorili kako se ne bi ni iselili iz Hrvatske da im je bilo dobro, svi sugovornici su zaključili kako se u ovom trenutku ne bi vratili nazad u Hrvatsku, ponajviše jer

stvari od kojih su i pobjegli iz Hrvatske su još uvijek nepromijenjene, bez obzira radilo se o lošim obiteljskim odnosima, stambenoj situaciji, financijskoj situaciji ili nešto drugo. Ali osim toga ističu i kako im je dobro ovdje gdje jesu i kako ne žele napustiti sve što su napravili do sad. Usprkos tome, sugovornici tvrde kako se u budućnosti ipak mogu zamisliti kao povratnici u zemlju iz koje su otišli:

Zvone: Pa... za... za neke normalno, ono, za neki poso, i plaću koja bi me zadovoljavala bi, ali da bi žurio nazad, i ne bi, bar dok ne stignem nešto(...) kad sam već otišo da znam zašto sam otišo, kad sam tu da iskoristim priliku, da nešto, ono nešto riješim te neke stvari pa bi se onda i možda vratio.

Ela: Ne, nije mi to da me baš privlači... (pauza) sve je to lipo, sve je to sjajno bajno, to, ta prisnost, bliskost, ali... to mi nije nekako najbitnije, najveći razlog zašto ne bi odustala od ovog svega šta sam ode uspila, jer sam uspila puno. I onda bi mi bilo ža to sve napustit, i ono, odličan i posa i tu prirodu na kraju krajeva, odi je predivno, baš mi je upala kašika u med po tom pitanju, tako da kad uspoređujem to sve, ode mi je opet, nekako... lipše.

Za sam kraj prikaza rezultata istaknuo bih koje su se dimenzije kvalitete života spominjale kroz intervju sa sugovornicima, kao one koje su ih ili nagnale na ostanak u inozemstvu, ili su ih motivirale na odlazak iz Hrvatske. Za sada će se samo nabrojati grupe u koje su ovi aspekti svrstani, te će se u idućem dijelu detaljnije i šire razraditi: slobodno vrijeme, poslovno financijski aspekt, infrastruktura gradova, politika i osamostaljenje.

6. RASPRAVA:

Dakle, je li se motivacija mladih za odlaskom iz Hrvatske pomakla s fizičke i ekonomske sigurnosti, prema kvaliteti života? Pa odgovor je kompleksan. Iako se kroz razgovore sa sugovornicima često napominjao ekonomski faktor kao jedan od prevladavajućih razloga za odlaskom, pri daljnjem širenju teme i razgovora, doznajemo kako to i nije jedini istinski razlog. Michalos (1996) je, kao što je prije spomenuto, napominjao kako migranti koji odlaze zbog neekonomskih razloga pronađu u tom svom iseljenju ekonomsku dobit. Ovdje pak možemo govoriti o suprotnoj situaciji, odnosno sugovornici bi između ostalog u svojoj želji za iseljenjem bili ponukani financijskom i ekonomskom dobrobiti, a često se taj financijski aspekt spominjao u kontekstu dozvoljavanja sugovorniku da živi određenim životnim stilom koji njeguje, te bi poslije, bez obzira da li im je to bila jedna od početnih motivacija ili ne, pronašli dobrobit u

smislu životnog stila koji gaje. Dakle, iako se financije najčešće spominju kao glavni razlog odlaska, pri širenju teme i razgovora, uviđamo kako sugovornici tim financijama teže ne kako bi sebi mogli osigurati preživljavanje koje bi u Hrvatskoj bilo znatno teže, već kako bi si bili u mogućnosti priuštiti određene stvari koje si u Hrvatskoj ne bi mogli priuštiti. Same te financije zapravo služe u svrhu ispunjavanja određenog životnog stila i podizanja kvalitete života prema subjektivnim vrijednostima. Sugovornici su više puta isticali kako njihov način života u inozemstvu ne bi bio moguć u Hrvatskoj upravo zbog razlike u novcu koji zarađuju.

Ovdje bih se sada vratio na već spomenute dimenzije kvalitete života koje su sugovornici tijekom intervjua isticali kao njima osobno bitne. Sve ove dimenzije kvalitete života su spominjane kroz refleksiju Hrvatske naspram inozemstva. Prvi aspekt koji se spominje jest slobodno vrijeme. U tom smislu najčešće se spominjala količina različitih mogućnosti koje im nova država pruža, kao što su bolje razrađene biciklističke staze, veći broj organiziranih događaja poput koncerata i slično, ali se napominje i kako vlada osjećaj da se slobodnije vrijeme može puno kvalitetnije iskoristiti u inozemstvu nego u Hrvatskoj. Iako se osim većeg broja koncerata i događanja, nije istaknula nijedna aktivnost za koju su sugovornici smatrali da ne bi imali mogućnost se njome baviti u Hrvatskoj. Ovo možemo povezati s već spomenutom željom sugovornika za novim iskustvima i bijegom od svakodnevnice u koju su zapali u Hrvatskoj. Već sam taj bijeg od svakodnevnice na koju su navikli za njih već pruža osvježenje i novinu.

Idući aspekt koji se spominjao se tiče poslovnog i financijskog života. Iako je želja ovog istraživanja bila istražiti pomak motivacije iseljenja s ekonomije i financija, one su i dalje važan dio same kvalitete života, s obzirom da uvelike omogućuju sugovornicima da se ne moraju ograničavati zbog financijskih razloga. U ovom smislu spominje se financijsko omogućivanje određenog životnog stila zbog veličine plaće, raznolikost poslovnih mogućnosti, radnička prava (koja se odnose na godišnje odmore, bolovanja, regrese i slično), bolja poslovna povezanost i struktura, brže napredovanje u struci i na poslu, te lakši pronalazak posla i veća cijenjenost diplome, čak i srednjoškolske. Sve ovo omogućuje lakše kretanje i snalaženje u poslovnom svijetu što potom smanjuje stres uzrokovan poslom, a omogućuje pojedincima više vremena za hobije i druge različite interese. Sugovornici su dobivali osjećaj vlastite vrijednosti jer su bili plaćeni koliko smatraju da zaslužuju, a ukoliko nisu bili zadovoljni poslom, prelazak na drugi nije smatran nikakvim problemom. Osim toga osjećaj vlastite vrijednosti je rastao i uslijed lakšeg

poslovnog unapređenja, te znatno nižom razinom nepotizma naspram Hrvatske, barem po iskustvu sugovornika.

Iduća dimenzija se bavi samom infrastrukturom gradova. Osim već spomenutih biciklističkih staza, sugovornici su isticali i javni prijevoz, odnosno prometnu povezanost u inozemstvu, ali i bolju brigu za zelenim površinama, kao i veći broj istih. Ujedinjeni Narodi (2021) su nedavno donijeli 17 ciljeva održivog razvoja koji bi trebali služiti kao nacrt za bolju budućnost za sve. Jedan od tih ciljeva se odnosio se na povećanje broja i pristupačnosti zelenih površina u gradovima jer se smatra kako iste direktno utječu na povećanje kvalitete života građana. Dakle iz toga se da zaključiti direktna povezanost kvalitete života i zelenih površina. Osim toga, bolja prometna povezanost i efikasan javni prijevoz omogućuje sugovornicima bolju povezanost sa drugim te im stoga omogućuje izlete vikendom i pronalazak novih mjesta i aktivnosti. Valja napomenuti kako su sugovornici isticali i kako s boljim javnim prijevozom imaju više vremena za sebe jer manje vremena provode putujući.

Sa strane politike i odnosa sugovornika sa vlastima, više se puta spominjalo kako postoji osjećaj da državne i lokalne institucije jednostavno ne mare za svoje građane kao što je to slučaj u inozemstvu. Smatra da, s obzirom da se radi o aspektu koji se direktno tiče same države, da se na ovom području najprije mora nešto poduzeti ukoliko se želi usporiti odlazak mladih. Osim toga kroz intervju su se spominjala i razna prava koje imigracijske zemlje daju pridošlicama kako bi im olakšali doseljenje, ali i kako određene manjine, poput LGBTQ zajednice imaju više prava u inozemstvu nego u što je to slučaj u Hrvatskoj. Sasvim je zdravorazumski zaključiti da osoba koja živi u državi u kojoj ima veća prava i koja se brine za njega će time biti i sretnija, što također spada u dimenziju kvalitete života.

Jedan od aspekata koji se pojavio u istraživanju koji govori o kvaliteti života kao motivaciji je želja za rješanjem stambenog pitanja i iseljenje iz obiteljskog doma. S obzirom na rast cijena nekretnina, kako kada je u pitanju kupovina, tako i iznajmljivanje istih, neriješeno stambeno pitanje se sasvim logično nameće ruku uz ruku s financijskim aspiracijama. Prema izvještaju Eurostata iz 2020. Godine, Hrvatska se nalazi u Europskom vrhu po pitanju mladih odraslih osoba koje još uvijek žive s roditeljima sa čak više od 75% mladih koji još uvijek nisu iselili, dok je Europski prosjek na 50%.⁴ Stoga se sasvim logičnim nameće želja za

⁴ Iako ovdje valja napomenuti kako se Eurostat po pitanju mladih odraslih vodio s osobama koje su između 18. i 32. godine života, dakle nešto veći raspon godina nego u ovom istraživanju.

osamostaljenjem i vlastitim domom. Ovdje se možemo nadovezati na Bensaona i O'Reillya (2009) koji tvrde kako migracija ovisi o usporedbi novog doma s onim prijašnjim, pa tako i sugovornici uspoređuju svoje nove domove s onima u Hrvatskoj, drugim riječima svoje nove domove su birali na principu toga gdje su mislili da će im biti bolje nego u Hrvatskoj. Sukladno tome pokazalo se kako većina osoba teži iseliti nekamo kamo već imaju poznanike. Razlog tomu je jednostavna činjenica kako nije lako sam početi ispočetka, te kako svaka pomoć dobro dođe.

Ono što je također zanimljivo za primijetiti je već spomenuto ignoriranje fizičke sigurnosti u smislu aspekta iseljenja, osim u koliko je u pitanju osoba s djetetom ili pripadnik LGBTQ zajednice. Smatram kako se sugovornica s djetetom osjeća nesigurno jer se nalazi u novoj situaciji okružena kulturama koje su joj također nove, te koje joj očito izazivaju osjećaj nelagode i pomalo i straha, pogotovo s obzirom da se radi o sugovornici koja dolazi iz manjeg mjesta u kojem ne samo da nema ljudi različitih kultura, već i skoro da nema ljudi koje ne poznaje, barem iz viđenja. Što se pripadnika LGBTQ zajednice tiče, više puta se istaknula činjenica kako se osjećaju slobodnije i sigurnije to isticati i o tome razgovarati, čime pokazuju da iako u zadnje vrijeme Hrvatska po tom pitanju napreduje, i dalje zaostaje za drugim zemljama. Činjenicu da ostatak sugovornika nije istaknuo sigurnost kao aspekt, pridajem činjenici da Hrvatska stoji otprilike na europskom prosjeku po stopi kriminala i sigurnosti, veoma blizu zemalja u koje su se sugovornici iseljavali, pa stoga, sukladno Bensonovoj i O'Reillyevoj tezi o refleksivnosti, nisu tome ni pridavali toliko važnosti i razmišljanja.

Ovdje sada dolazimo do pitanja zašto se kvaliteta života ne spominje u kontekstu odluke o iseljenju sugovornika iz Hrvatske? Pa, vratimo se opet na Ingleharta koji tvrdi da prelazak s ekonomskih i sigurnosnih vrijednosti na ekspresivne dolazi uslijed dužeg doba financijske i fizičke sigurnosti, te da se ta smjena dešava generacijski. Mladi koji su sudjelovali u ovom istraživanju za svog života nisu doživjeli neke fizičke nesigurnosti s obzirom da su se rodili nakon Domovinskog rata (što također ide u prilog činjenici da sugovornici ne ističu sigurnost kao aspekt iseljenja), međutim Hrvatsku, baš kao i većinu svijeta, pogađaju ekonomske krize, poput one iz 2008. i ekonomske krize uzrokovane COVID pandemijom, pa zbog tih razloga i ne možemo govoriti o nekakvoj općenitoj ekonomskoj sigurnosti, te sukladno tomu, vrijednosti se kreću između vrijednosti preživljavanja i ekspresivnih vrijednosti. Drugim riječima, ta nesigurnost uzrokovana krizama još uvijek utječe na motivaciju i razloge iseljenja sugovornika, no oni nisu ni izbliza deterministički određeni ekonomijom i nekakvom potragom za lakšim

preživljavanjem, već i sama ta ekonomija služi u svrhu ispunjavanja određenih želja i ciljeva koji pridonose poboljšanju kvalitete života sugovornika.

Za kraj bih se još dotaknuo iskustava sugovornika u zemljama iseljenja, koja su mahom pozitivna. S obzirom na već više puta spomenutu činjenicu o samorefleksivnosti, nekako se nameće kao činjenica da iseljenici ne bi ostali u inozemstvu da im iskustva nisu pozitivna. Međutim, gotovo svi sugovornici ističu poteškoće prvih dana, pa čak i mjeseci iseljenja, te kako im je trebalo vremena da počnu uživati i prilagođavati se svome novom domu. Usprkos početnim negativnim iskustvima, imali su neku viziju života u inozemstvu koja im je pomogla da istrpe početne poteškoće. To se također može povezati sa činjenicom da je većina sugovornika rekla kako se ne bi iselili iz Hrvatske da im je u njoj bilo dobro, odnosno ta refleksivnost prijašnjeg doma pomogla je sugovornicima da usprkos početnim nedaćama ustraju u svojim zamislima i izdrže sve probleme s kojima se mogu susresti na početku. Kada su sugovornici pričali o početnim poteškoćama glavni se je razlog ustrajnosti spominjao kroz prizmu pogleda na njihov život u Hrvatskoj. Jedan od citata u intervjuima sa sugovornicima koji bi izdvojio te koji po meni najbolje obuhvaća refleksiju na mjesto iz kojeg su došli je:

Ela: Nije mi bio cilj raditi u restoranu cili život, ko i ovi naši dole...

7. ZAKLJUČAK:

Naravno, ovo istraživanje nije bez svojih problema. Najočitiiji i najsnažniji problem je mali opseg i vremenski okvir istraživanja zbog činjenice da se vršilo u svrhu pisanja završnog rada. Dakle kako bismo imali bolji uvid u vrijednosti kojima mladi teže, te koji ih sukladno tomu tjeraju na iseljenje iz Hrvatske, potrebno je napraviti dodatna i opsežnija istraživanja, te istraživanja koja će pokriti više različitih članova Hrvatskog društva, dakle više ruralnih stanovnika, stanovnika unutrašnjosti i slično. Osim toga, razgovor sa sugovornicima se vodio online, što osim uobičajenih problema s povezivanjem i mrežom, doprinosi i gubljenjem prisnosti i neke doze povezivanja i iskrenosti između sugovornika i istraživača, pogotovo s obzirom da je jedini kontakt između intervjuiranih i istraživača bio online, te se time nije mogao sklopiti neki topliji odnos. Nadalje, kao što se vidi u uvodu u ovaj rad, kvaliteta života nije baš najjasnije definirana te se često preklapa s onim što je ovaj rad trebao odvojiti, a to je taj financijski aspekt. To je pomalo otežalo rad na samom istraživanju i protokolu, međutim ta dva aspekta su povezana jedna s drugim pa njihovo odvajanje i nema smisla. Također je jako malo

istražen aspekt kvalitete života iseljavanja u Hrvatskoj u suvremenim migracijskim istraživanjima, dok međunarodna istraživanja pokrivaju „lifestyle migration“, koji je dovoljno blizak konceptu „kvalitete života“, ali se često odnosi na osobe koje su već financijski stabilne i manje-više samostalne.

Dakle, kvaliteta života ipak nije uspjela postati primarni faktor u iseljenju mladih iz Hrvatske, uslijed određenih faktora koji su spomenuti u prijašnjem dijelu ovog rada. No možemo li očekivati pomak prema tome u budućnosti? Pa, ako ćemo se još jednom voditi Inglehartovom (1977) tezom o dobu ekonomske i fizičke sigurnosti koje dovodi do generacijskih smjena u vrijednostima, onda barem za sad ne trebamo očekivati neke pomake. Kriza koja je nastala 2008., te COVID kriza se nastavljaju uz visok postotak inflacije. Posljedično, i nove generacije odrasti u društvu koje je opterećeno financijskom neizvjesnošću što će među njima samo širiti materijalne vrijednosti, Usprkos tomu, živimo u dobu fizičke sigurnosti, što omogućuje mladima razvitak ekspresivnih vrijednosti. Dakle, za sada se čini kako će hrvatska mladost nastaviti boraviti između ekspresivnih vrijednosti i vrijednosti preživljavanja. Sukladno tomu, kvaliteta života će nastaviti biti jedan od primarnih faktora iseljenja, no rijetko kada će preuzeti istinski primat.

Usprkos tome, ovo je istraživanje smatram uspjelo prikazati kako je kvaliteta života zanemarivan aspekt u uobičajenim prikazivanjima motivacije iseljenja mladih, i to aspekt koji, iako možda nije primarni, i dalje igra veliku ulogu u iseljenju, a pogotovo u odluci za ostankom u inozemstvu. No razloga za optimizam ipak ima. Kao što je većina sugovornika izjavila, ne postoji neka opća želja za odlaskom iz Hrvatske, već su više puta istaknuli kako da im je bilo dobro u Hrvatskoj, u Hrvatskoj bi i ostali. Dakle postoji baš suprotno, postoji želja za ostankom u Hrvatskoj, međutim također se isticao osjećaj da postoji malo brige same Hrvatske za njihovim ostankom i za njihovim potrebama.

8. LITERATURA:

- Benson, Michaela (2009). „A Desire for Difference: British Lifestyle Migration to Southwest France“, u: Benson Michaela i O'Reilly Karen (ur.). *Lifestyle Migration: Expectations, Aspirations and Experiences*. London: Routledge, 121-135.
- Benson, Michaela i O'Reilly, Karen (2009). „Migration and the Search for a Better Way of Life: A Critical Exploration of Lifestyle Migration“, *The Sociological*

- Review*, 57(4): 608-625, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/j.1467-954X.2009.01864.x> (16.05.2022.).
- Benson, Michaela i O'Reilly, Karen (2009). „Lifestyle Migration: Escaping to the Good Life?“, u: Benson Michaela i O'Reilly Karen (ur.). *Lifestyle Migration: Expectations, Aspirations and Experiences*. London: Routledge, 1-14.
 - Benson, Michaela i O'Reilly Karen (2018) „Telling Practice Stories of Lifestyle Migration at the Intersections of Postcoloniality and Neoliberalism“u: Benson Michaela i O'Reilly Karen (ur.). *Lifestyle Migration and Colonial Traces in Malaysia and Panama*. London: Palgrave Macmillan, 259-276.
 - Brajša-Žganec, A. I Kaliterna-Lipovčan, Lj. (2017). „Kvaliteta življenja, sreća i životno zadovoljstvo u Hrvatskoj i zemljama EU, te usporedbe sjeverozapadne i ostalih dijelova Hrvatske“, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, (28): 139-153, <https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=i&id=43022> (14.07.).
 - Čiček, Josip (2013). „Kvaliteta života u suvremenim uvjetima u Republici Hrvatskoj s posebnim osvrtom na Bjelovarsko-bilogorsku županiju“, *Radovi zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, (7): 293-250, <https://hrcak.srce.hr/112742> (14.07.2022.).
 - Hoey, Brian (2009). „Pursuing the Good Life: American Narratives of Travel and a Search for Refuge“, u: Benson Michaela i O'Reilly Karen (ur.). *Lifestyle Migration: Expectations, Aspirations and Experiences*. London: Routledge, 31-51.
 - Inglehart, R. (1977). *The Silent Revolution: Changing values and political styles among Western publics*. Princeton: Princeton University Press.
 - Korpela, Maru (2009). „When a trip to Adulthood becomes a Lifestyle: Western Lifestyle Migrants in Varanasi, India“, u: Benson Michaela i O'Reilly Karen (ur.). *Lifestyle Migration: Expectations, Aspirations and Experiences*. London: Routledge, 15-30.
 - Michalos, Alex (1996). "Migration and the quality of life: A review essay," *Social Indicators Research: An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement*, 39(2): 121-166, https://www.jstor.org/stable/27522949#metadata_info_tab_contents (16.05.2022).

- Tadić, Maja (2010). „Pregled nekih istraživanja u kontekstu subjektivne dobrobiti“, *Društvena istraživanja*, (19): 117-136, <https://hrcak.srce.hr/52191> (14.07.2022.).
- Torkington, Kate (2010). „Defining lifestyle migration“, *dos Algarves*, (19), 98-111, https://www.researchgate.net/publication/49614748_Defining_lifestyle_migration (06.04.2022.)
- Do you know all 17 SDGs (Sustainable Development Goals)? - <https://sdgs.un.org/goals#goals>
- Share of young adults aged 18-34 living with their parents by age and sex - <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/bookmark/6bd85250-dc15-45f2-8bcf-3766866b8904?lang=en>
- Safest Countries in Europe in 2022 - <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/safest-countries-in-europe>